

Leealaura LESKELÄ

Finnish Centre for Easy Language (Selkokeskus)
leealaura.leskela@kvl.fi

Auli KULKKI-NIEMINEN

Tampere University, Faculty of Information Technology and Communication Sciences,
Unit Communication Sciences
auli.kulkki-nieminen@tuni.fi
<https://orcid.org/0000-0003-1331-3009>

fordította: TIMÁR Bogáta • ELTE Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, Finnugor Tanszék, doktorjelölt • timar.bogata@gmail.com • <https://orcid.org/0000-0001-9020-0273>

nyelvi lektor: TILLY Anna, a budapesti Finnagora munkatársa

szakmai lektorok: HORVÁTH Péter László, főiskolai docens • Apór Vilmos Katolikus Főiskola, Neveléstudományi Tanszék és NEMES-JAKAB Éva • ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Irodalomtudományi Intézet

Útmutató az egyszerűen érthető irodalmi szövegek szerzőinek

Absztrakt

Az eredetileg finn nyelven megjelent szakirodalmi forrásból négy oldal magyar nyelvű fordítását készítettük el. A szerzők összefoglalják a könnyen érthető irodalmi szövegek készítésének szabályait. Bár van arra is példa, hogy a kortárs írók és költők eleve könnyen érthető irodalmi alkotást készítenek, ez az írás már létező irodalmi művek könnyen érthető újramesélésének irányelveiről szól elsősorban. Tanácsokat adnak könnyen érthető prózai szövegek, versek, színdarabok és gyermekirodalmi szövegek írásához. Az ebben a fordításban használt egyszerűsített nyelvezet magába foglalhatja az egyszerűen érthető és a könnyen érthető nyelvi szinteket is.

Kulcsszavak: egyszerűsített nyelv, egyszerűen érthető, könnyen érthető, irodalom, szabályrendszer

A guide for authors of literary texts in simplified language

Abstract

We have prepared a Hungarian translation of four pages from the original Finnish literature. The authors summarize the rules for writing easily understandable literary texts. Although there are examples of contemporary writers and poets producing literary works that are easy to understand from the outset, the rules for rewriting existing literary works in an easy-to-understand way will be the primary focus. They give advice on writing easy-to-understand prose texts, poems, dramas and children's literature. The simplified language used in this translation can include both plain and easy-to-understand language levels.

Keywords: simplified language, plain language, easy to understand, literature, set of rules

Útmutató az egyszerűen érthető irodalmi szövegek szerzőinek

Az egyszerűsített nyelvezetű szépirodalom-írás nem csupán az útmutatások követéséből áll. Írjon kreatívan és személyes hangvételen, és hagyatkozzon az arányérzékére abban, hogy mennyire követi a javasolt irányelveket. Az egyszerűsített nyelvezetű irodalom éppen olyan színes és sokoldalú lehet, mint a köznyelvi.

Próza

Témák

A jó téma lehet hagyományos és könnyen kiszámítható, vagy akár modern és merész is. Az olvasók egy részének a modern témák szokatlanok lehetnek. Az ilyen témákat mindig kellő alapossggal vezesse be. Nyújtson elegendő magyarázatot, hogy az olvasó megértse azokat, és ezáltal lehetősége legyen tágítani gondolati körét.

A nehezebb témákat (pl. szexualitás, kábítószeres, erőszak) nem szabad automatikusan elhagyni a szöveg egyszerűsítése során. Gondolja végig, hogy milyen helyet kapnak a forrásszövegben, mekkora hangsúly esik rájuk és törekedjen rá, hogy lehetőség szerint ugyanakkora hangsúlyt kapjanak az egyszerűsített szövegben is.

Gondolkodjon el azon, hogy különösen a felnőtt olvasók számára, miként tehetné gazdaggá és változatossá az olvasás élményét. Ez azt is jelenti, hogy néha az irodalmi mű témája nehéz vagy az elbeszélés végkicsengése nem pozitív.

A gyermekeknek szóló egyszerűen érthető irodalomban az olyan örökzöld témák, mint a jó és a rossz harca, általában jól működnek. Ezek a témák az egyszerűen érthető irodalmat igénylő olvasók számára nagy valószínűséggel újdonságnak számítanak.

Cselekmény

A cselekmény kifejtésében kerülje a túlságosan szájbarágós magyarázatokat. Nem lehet mindent megmagyarázni a szépirodalmi érték sérülése nélkül.

Keltse fel olvasójában az olvasási kedvet rögtön az elején. Indítson például felütéssel, hogy az olvasót azonnal magával ragadja a történet alapötlete vagy fő üzenete. Felütés lehet például valamilyen akciójelenet, humoros kezdés, esetleg egy szokatlan állítás, melyre az olvasó felkapja a fejét.

Regényekben vagy más, hosszabb terjedelmű szépirodalmi művekben választhat leíró jellegű, lassabb indítást, például tájleírást, amiben lefesthet az olvasóinak akár egy konkrét képet, akár egy egész világot is.

Gondolja át, hogyan tehetné olvasmányosabbá az elbeszélését. Használhat például irodalmi szófordulatokat. Ültesse el az olvasóban azt az érzést, hogy íróként többet tud nála, és biztos ösvényen vezeti előre a történetben.

Hagyja el azokat a cselekményfordulatokat, történetszálakat, melyek nem alapvető fontosságúak az elbeszélés fő üzenetének átadásához. Ezáltal a történet lényege és fő cselekménye előtérbe kerül, ami így válik világosabbá, könnyebben hozzáférhetőbbé az olvasó számára.

A szerkesztésből következhet, hogy bizonyos dolgokat vagy cselekményszálakat jobban ki kell fejteni, mint az eredeti műben. Ezeket a magyarázatokat beépítheti például párbeszédbe vagy a szereplők belső monológjaiba. Így nem kapnak akkora hangsúlyt, mintha közvetlen magyarázatként szünné be őket a szövegbe.

Törekedjen úgy írni, hogy az elbeszélés megértéséhez ne legyen szükség előzetes tudásra az eredeti műről, annak szerzőjéről, a korszakról vagy a műfajjal kapcsolatban. Ha az alkotás alapvető üzenetének megértéséhez ezek a kiegészítő információk mégiscsak szükségesek, akkor törekedjen a lehető legrövidebb megfogalmazásra. Érdemes ezeket a könyv végén elhelyezni, hogy ne terheljék feleslegesen az olvasót, és ne tegyék bonyolultabbá magát a művet.

Az egyszerűen érthető adaptációt készítő személy lerövidítheti a cselekményt vagy elhagyhat cselekményszálakat, de az alkotás fő szerkezetét és cselekményét nem módosíthatja. Az eredeti mű felépítése és központi cselekménye az eredeti szerző alkotása.

Szereplők

Az egyszerűen érthető elbeszélésben nem lehet olyan sok szereplő, hogy az olvasónak nehézségei legyenek a fejben tartással. Mellszereplőkből szintén nem lehet túl sok. Azt azonban, hogy pontosan mennyi szereplője legyen egy egyszerűen érthető alkotásnak, lehetetlen megmondani.

Mutassa be a szereplőket világosan a történet elején, és a cselekmény előrehaladtával utaljon rájuk úgy, hogy könnyen felismerhetőek legyenek. A szereplőkhöz társíthatók a felismerést könnyítő tulajdonságok vagy jellemzők. A kiadvány elejét elláthatja képes szereplőgalériával.

Részesítse előnyben a párbeszédes formát, mivel az a fiktív művek prototípusának tekintett elbeszélő szövegekben alapvető és jellegzetes történetmesélő eszköz.

A párbeszédekben használhat beszélt nyelvi, nyelvjárási vagy ezeket megközelítő kifejezéseket, ha azok mélyítik és gazdagítják a szereplő jellemrajzát. Sok beszélt nyelvi kifejezés vagy mondatszerkezet egyszerűbb és egyértelműbb az írott nyelvinél és konkretizálja a szöveget. (A fordító megjegyzése: A finn nyelvben a beszélt nyelv élesen elkülönül az írott nyelvtől a szavak és nyelvtan terén is, illetve minden régióban használnak tájszólást. A nyelv ilyen típusú rétegei tehát a finnben sokkal látványosabbak, mint a magyarban.)

Az egyszerűen érthető szövegben a fontosabb dolgokat meg lehet ismételni. A párbeszéd kézenfekvő és természetes módja annak, hogy megismételjünk valamit, ami a szövegben közvetlen narráción keresztül is elhangzik.

Gondoskodjon róla, hogy az olvasó képes legyen követni, mikor ki beszél éppen. Ezt megteheti például úgy, hogy megnevezi a beszélőt minden vagy a legtöbb megszólalás után.

Váltások

A lehető legvilágosabban és legegyszerűbben jelölje a cselekményben történő helyszín- és időbeli váltásokat. A visszaemlékezéseket érdemes kerülni, ha nem lehet őket könnyen érthető módon az olvasó elé tárni. Az időbeli ugrásokhoz használhat grafikus szimbólumokat, hogy segítsenek nyomon követni az idősíkokat.

Világosan fogalmazza meg azt is, ha a szövegben szempontváltás történik, azaz hirtelen megváltoznak a szereplő érzései, tapasztalatai vagy a történetekhez való hozzáállása.

Jelezzze világosan az álom és az ébrenlét, illetve a képzelet és a valóság közötti váltásokat. Az egyszerűsített nyelvezetet igénylők számára ezek követése különösen nehéz lehet. Ha sok van belőlük a szövegben, találjon ki egy egységes módot a váltások jelölésére.

Ügyeljen arra, hogy a szöveg koherens legyen, különösen a jelenetváltások során. Használjon például az adott mondat típusra jellemző kezdő- és kötőszavakat, amelyek jelzik a változást (pl. *de*, *mégis*), így az átmenetet nem hagyja figyelmen kívül az olvasó.

Ne húzza ki a partikulákat a szövegből akkor sem, ha a ritkábban használt partikulák az egyszerű nyelvezetet igénylő olvasók egy része (pl. nyelvtanulók) számára nehezen érthetők lehetnek.

A kötőszavak és a partikulák hiánya gyengítheti a szöveg logikáját és hiányérzetet kelthet az olvasóban. Különösen megnehezítheti a hosszú szépirodalmi szövegek befogadását. (A fordító megjegyzése: az eredeti szöveg csak klitikumokat (simulószókat) ír, *de* a finn klitikumok jó része inkább olyan jelentésű, amit a magyarban a partikulák látnak el: pl. *bizony*, *ugyan*, *hát*, *így*.)

Versek

Az egyszerűsített nyelvezetű vers lehet rímvers vagy szabadvers. Válasszon olyan verstípust, ami Önhöz közel áll, vagy amit a téma szempontjából megfelelőnek érez.

A versének egy vagy csak kevés fő témája legyen. A túl sok témát vagy aspektust tartalmazó versek megterhelőek lehetnek.

Gondolja át, hogyan hozhat létre értelmezési rétegeket egy versben úgy, hogy azok ne legyenek túl egyértelműek, hanem különböző interpretációs lehetőségeket kínálnak az olvasónak. Egyes rétegek lehetnek nehezebbek, mások könnyebbek.

Egyszerűsítse le vagy tömörítse a vers költői képeit. Használjon elsősorban konvencionális vagy közismert hasonlatokat és metaforákat, és olyan szavakkal írja le, amiket könnyű hozzákapcsolni a szóban forgó fogalomhoz (például a madár röptét a szabadsághoz és az örömhöz). Kerülje a nagyon specifikus, egyedi hasonlatokat és metaforákat, valamint a képből kizökkentő kifejezéseket.

Gondolja át, milyen mellékjelentések vagy benyomások származhatnak a vers szavaiból. A költészet szimbolikus nyelve kihívást jelenthet az olvasónak, vagy félrevezetheti gondolatait.

Ugyanakkor ne magyarázzon és irányítson túl sokat, hiszen a jó vers egyszerűen jó vers. Az olvasónak nem kell okulási céllal olvasnia a verset, sőt, azt sem feltétlenül kell megértenie, hogy elméletben mi az a vers.

Színdarabok

Először is döntse el, hogy kinek adaptálja vagy írja a színdarabot: a nézőknek (közönségnek), a színészeknek, a színdarab alkotóinak vagy az olvasóknak. Ha a darabot mindenkinek szánja, beleértve a színészeket, rendezőket, díszlettervezőket stb., akkor a forgatókönyvben mindennek egyszerűsített nyelven kell lennie, beleértve a rendezői utasításokat is.

Mérsékelje a felvonások mennyiségét. A nagyon gyakran változó felvonások és jelenetek fárasztóak lehetnek, hiszen az olvasónak vagy nézőnek újra és újra bele kell helyezkednie az új jelentbe.

Gondolja át, hogyan teheti az időbeli váltásokat egyértelművé. A jelenetváltásokról ld. a próza című fejezetben írt útmutatást.

Szereplőkből nem lehet túl sok. A szereplőkről ld. a próza című fejezetben írt útmutatást.

Tegye a színdarab szereplőit egymástól minél könnyebben megkülönböztethetővé és könnyen beazonosíthatóvá. Ha a szereplők öregednek a színdarab előrehaladtával, és másik színész alakítja a szereplő idősebb alakját, ezt tegye egyértelművé.

Ügyeljen a párbeszéd természetességére. Egy-egy megszólalás legyen rövid. Használhat bennük beszélt nyelvi elemeket. A párbeszédhez ld. a Próza c. fejezetben írt útmutatást.

Gyermekirodalom

Az ifjúsági és felnőtt szépirodalomra vonatkozó irányelvek közül sok a gyermekirodalomra is vonatkozik. Az egyszerűen érthető mű szerzője, jó, ha figyelembe veszi, hogy a gyermek a gyermekirodalmi alkotásokon keresztül találkozik először irodalmi műfajú szövegekkel, mint amilyenek a történetek vagy a versek. Az egyszerűen érthető könyvek hatással lehetnek a gyermek nyelvi készségeire, olvasástanulására és olvasói identitásának kialakulására. Használjon gyermekeket inspiráló nyelvezetet.

Gondolja át, hány éves gyermekeknek szánja a művet, és ezt a korosztályt mi érdekelheti. Az egyszerű nyelvezetet igénylő gyermekek gyakran lassabban tanulnak meg olvasni, mint társaik, így előfordulhat, hogy nyelvében egyszerűbb, de tartalmában már komolyabb olvasnivalóra vágnak. Ezek az átmenetet jelentő könyvek részben tartalmazhatnak illusztrációkat, de kevesebb legyen bennük a kép, mint a képes gyermekkönyvekben, és ennek megfelelően legyen több a szöveg.

Gondolja át a kiadvány típusát is. Az egyszerűsített nyelvű gyermekirodalom kiadható hangos- vagy online könyv formájában is. Az olvasni tanuló gyermek számára hasznos, ha egyszerre látja és hallja is a szöveget.

Mesék és gyermekversek

Az egyszerűen érthető mesékben éljen a mesékre jellemző szófordulatokkal, akár az olyan klisékkel és elkopotatt kifejezésekkel is, mint az „egyszer volt, hol nem volt” kezdés, mert az egyszerűen érthető mesét igénylő gyermekolvasó számára ezek is újdonságnak számíthatnak.

Egyszerűsítse mind a mese cselekményét, mind a nyelvezetét. Ügyeljen ugyanakkor arra, hogy a mese ne keltsen kegyetlen benyomást, vagy a hangulata ne váljon túl komorrá. A mese általános hangvételének pozitívnak kell maradnia, és biztonságérzetet kell nyújtania, még akkor is, ha a cselekményben vannak sötét vagy kegyetlen fordulatok.

A gyermekversben vagy mondókában olyan témát írjon meg, amely legalább részben kiszámítható vagy kikövetkeztethető. Az olyan költői megoldások, amik tudatosan szakítanak a megszokott és ismerős kifejezésmóddal, nehézséget jelenthetnek az olvasók számára.

Gondolja át, hogyan nyílik meg a gyermek számára a vers jelentése. A versek nyelvezete lehet összetettebb is annál, mint amit a gyermekolvasó megszokott, ha a kontextus és a vers témája megfelelően világos és megfogható.

Gyermekregények

Válasszon olyan témát, amit a gyermek számára érdekesnek vél, és amibe valamilyen módon beleélheti magát.

Vegye figyelembe az illusztrációk mennyiségét. Milyen mértékben függ a cselekmény és a téma érthetősége az illusztrációktól, és milyen mértékben a szövegtől? Fordítson különös figyelmet az illusztrációkra, ha a szöveg rájuk támaszkodik.

Gondolja végig, hogyan motiválja a gyermekregény az olvasni tanuló gyermeket. Számos módja van az olvasás ösztönzésének, például az interaktivitás, a humor, valamint a viccek.

Gondolja át, kínál-e a szövege a gyermeknek pozitív azonosulási lehetőséget. A sajátos nevelési igényű gyerekekkel vagy az őket érdeklő témákkal más gyermekirodalom aligha foglalkozik.

Az eredeti kiadvány adatai:

Leskelä, Leealaura & Kulkki-Nieminen, Auli (2015). *Selkokirjoittajan tekstilajit. Ohjeita selkokielisen kaunokirjallisuuden kirjoittajalle*. Espoo: Opike. 190–193. ISBN: 978-951-580-637-6 <https://opike.fi/tuote/selkokirjoittajan-tekstilajit/>

A téma iránt érdeklődő olvasók figyelmébe ajánljuk az alábbi magyar nyelvű forrásokat:

Horváth Péter László – Nemes-Jakab Éva – Pechan Eszter (2022). Szépirodalom – könnyen érthetően? *Fogyatékoság és Társadalom* 2022.1. 88–100. <https://doi.org/10.31287/FT.hu.2022.1.8>

Horváth Péter László (2022). *Irodalom mindenkinek! Irodalom mindenkinek? Carissimi* XIII.2. 10–11.

Nemes-Jakab Éva (2022). *Rámpa a sővényhez. Expedíció az Északi-sark könnyen érthető irodalom felfedezésére*. In: Földes Györgyi, Major Ágnes és Szénási Zoltán (szerk.): *Műfordítás és más extrém sportok. Írások Kappanyos András 60. születésnapjára*. Budapest: Reciti Kiadó. 231–238.

Petőfi Sándor – Nógrádi Gergely – Bodonyi Panni (2022). *János vitéz 1-3. ének. Egyszerűen érthetően / könnyen érthetően*. Budapest: Petőfi Irodalmi Múzeum.